

УДК 316.61:17.035]:177.72+111.84

DOI <https://doi.org/10.24195/spj1561-1264.2022.1.7>**Алексішина Маріна Володимирівна**

студентка кафедри загальної та диференціальної психології
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К.Д. Ушинського»
вул. Старопортофранківська 26, Одеса, Україна
orcid.org/0000-0003-3461-5022

СОЦІОКУЛЬТУРНІ ЗАСАДИ ПСИХОЛОГІЧНИХ СКЛАДНИКІВ АЛЬТРУІЗМУ

У статті розглянуто поняття «альтруїзму», його теорії, види, фактори та психологічні складові в соціально-культурному середовищі. Вивченням альтруїзму займалися різні філософи, психологи. Кожен із них вкладав щось спільне у поняття альтруїзм, але також були й відмінності. У всі часи допомога оточуючим нас людям, була важливою, також величезне значення мала альтруїстична поведінка для соціуму та самої особистості. Звертаючись до історії, розглянуто, як про альтруїзм висловлювалися античні філософи Платон, Арістотель у своїх роботах, розглянемо коли французький філософ О. Конт ввів термін альтруїзм, а також, як відкликаються про це А. Шефтсбері, Ж.-Ж. Руссо, З. Фрейд, В. Ефро-імсон, С. Солов'єв, Є. Дюркгейм та інші філософи та психологи. Також ми розглянемо основні три теорії та такі види альтруїзму, як споріднений, реципрокний, істинний та емпатійний альтруїзм і як по-різному його використовують. Розглядаючи чинники, які спонукають людину бути альтруїстичною, ми можемо зауважити, що у людей можуть бути різні мотиви, які рухають їх допомагати оточуючим, такі як моральні цінності, приклад для наслідування, родинні зв'язки. Аналізуючи психологічні характеристики особистості з точки зору альтруїзму, ми помітили, що альтруїсту присутні позитивні якості, які можуть допомогти у взаємодії з іншими. І тому, дуже важливо розвивати такі альтруїстичних якості, як доброта, щедрість, чутливість, безкорисливість у кожній людині.

Також ми вважаємо, що для кожної людини буде корисно звернути увагу на свої якості альтруїста, з цього приводу ми дамо деякі рекомендації, впроваджуючи які, людина може стати більш альтруїстичною, також покращити свій внутрішній світ, стосунки з іншими, та зможе зробити безкорисливий внесок в життя інших людей.

Ключові слова: альтруїзм, альтруїст, альтруїстична поведінка, емпатія, добро, милосердя.

Вступ. В усі часи скільки існує суспільство зустрічається досить багато проявів альтруїстичної поведінки: батьківство, виховання, лікування, турбота один про одного, догляд за хворим, волонтерство, благодійність, викладання, захист Вітчизни та інші. Розглядаючи перелічені поняття ми можемо помітити, що вони різноманітні, не однакові, але при цьому їх визначає загальна потреба бути комусь потрібним, яка реалізується таким чином, яким людина може зараз проявитися. Різні філософи, психологи, займалися вивченням альтруїзму, їх думки були в чомусь схожі, але і відрізнялися, але альтруїзм є важливою стороною морального розвитку людини.

Мета та завдання. Метою цієї статті є вивчення феномену – альтруїзм, його видів, психологічних складових, і яким чином люди можуть виявляти альтруїзм у своєму житті.

Методи дослідження. Тему альтруїзму розглядали філософи і психологи в різні часи. Платон наполягав, що «намагаючись щастя інших, ми бачимо своє власне», а Огюст Конт писав, що потрібно «жити заради інших». З. Фрейд, вважав що альтруїстичні спонукання є невротичними компенсаціями спонукань протилежної спрямованості – первісного егоїзму, підданого витіснення. Ми ж бачимо нашу тему так, що у цілому альтруїзм є невід'ємною частиною людської природи, він мотивує до дій у суспільстві.

Результати. Скільки існує суспільство, стільки й існує у людей бажання допомагати оточуючим. Цей прояв людської природи помічали ще античні філософи. «Намагаючись щастя інших, ми бачимо своє власне. (Платон)», «Ознака шляхетної людини – не просити нічого або

майже нічого, але подавати допомогу. (Арістотель)» [1, с. 159]. Античні філософи дуже багато приділяють увагу у своїх роботах таким поняттям як мораль, добро, щастя та їх суть у житті людей. «Той, хто охоче дає, якщо навіть дає він багато, – Відчуває радість, даючи, і серцем своїм веселиться. (Гесіод із Одиссеї)», «Я волю полегшувати життя іншим і бути щасливим (Б. Прус, Лялька)» та інші. У науковий обіг в першій половині XVIII століття термін «альтруїзм» ввів французький філософ Огюст Конт, на думку філософа альтруїзм рушійною силою змін людського суспільства та втіленням моральної норми «жити заради інших» [2, с. 43]. Він вкладав у значення цього терміна те, щоб «служити людству, покращує себе». Цей принцип є характерним для буддизму та християнства, пізніше розвиненого англійською етикою XVII ст. (А. Шефтсбері, Ф. Хатчесон, А.Сміт) та ідеями французького Просвітництва (Ж.-Ж. Руссо). Отже, Альтруїзм (з лат. Alter – інший) – це безкорисливе спонукання людини, що тягне за собою вчинки на благо інших людей. Альтруїзм з етичної точки зору – це теорія поведінки, згідно з якою добро інших вважають результатом морального вчинку; принцип етики, який базується на самопожертві заради блага інших, як єдиний моральний принципи. На сьогоднішній день немає одного загальноприйнятого варіанта терміну альтруїзм. Тому ми далі розглянемо це поняття у різних філософів та психологів. Г. Спенсер, розглядав альтруїзм як адаптивні якості, що виникли в ході природні еволюції. З. Фрейд, вважав що альтруїстичні спонукання є невротичними компенсаціями спонукань протилежної спрямованості – первісного егоїзму, підданого витіснення. В. Ефроїмсон, розумів під альтруїзмом «всю групу емоцій, яка спонукає людину робити вчинки, які для неї є не вигідними і навіть небезпечними, але вони можуть бути корисними, приносити користь іншим людям» [3, с. 35]. У зарубіжній психології широко поширеним є визначення поняття альтруїзм, в основі якого лежить «інтервенція створити полегшення або поліпшення ситуації нужденному», а під альтруїстичною поведінкою розуміється така поведінка, при якій людина діє, припускаючи, що завдяки її діям в іншій людини буде усунуто небажаний стан [4, с. 128]. В. С. Соловьев, альтруїзм – це «моральна солідарність з іншими людськими істотами», а за Е. Дюркгеймом, альтруїзм – суспільний стан, при якому індивід повністю поглинається групою і не має власних цілей, що відрізняються від цілей групи [2, с. 43]. Отже, альтруїст – це людина з моральними принципами, яка керується безкорисливими діями, ці дії вона застосовує на благо та задоволення потреб інших людей, щоб усунути небажаний стан для іншого. Для альтруїста головної ідеї є те, що він піклується про інших людей, на свідомому та на несвідомому рівнях, абсолютно безкорисливо, його наміри та помисли чисті. Альтруїст ніяк не турбується про власні інтереси та вигоду. Це може бути така людина, яка має м'які риси характеру, спокійна людина. Його надовго можуть залучити справи інших людей, і при цьому він може дуже мало згадувати про свої особисті потреби. Такій людині приносить радість, якщо вона виконає чиесь прохання, комусь допоможе, стати для когось корисним.

Вивчаючи поняття альтруїзм, ми розглянули три основні теорії: 1) Еволюційна. У її поняття вкладається збереження роду, вважається, що альтруїзм біологічно запрограмований у всіх живих істотах, щоб зберегти генотип; 2) Теорія соціального обміну. У цій теорії йдеться про те, що, базові цінності людини завжди зіставляється з цінностями соціального суспільства – почуттями, емоціями, інформації, статусом, взаємними послугами. І коли людина стає перед вибором допомоги, вона може спиратися на соціальні норми і цим, ніби зважаючи витрачені зусилля та отримані вигоди, робити вибір; 3) Теорія соціальних норм. Ця теорія базується на принципах взаємності, тобто взаємна підтримка рідних і соціальної відповідальності, коли люди сприяє один одному, свідомо не маючи змоги відповісти взаємністю. Мотивацією їх вчинків є соціальні норми поведінки [9, с. 67]. А також, ми розглянемо чотири види альтруїзму: 1) Споріднений альтруїзм. Споріднений альтруїзм – це така альтруїстична поведінка, яка спрямована на збереження ознак, що сприяють виживання близьких родичів тієї людини, яка виявляє альтруїзм. Відповідно теорії висунутої біологом У.Д. Гамільтоном, така поведінка є способом виживання всього роду [5, с. 35]. Гамільтон стверджує, що у близьких родичів ймовірність наявності загальних генів вище середнього, і це показує, що альтруїзм батьків по відношенню

до дітей є звичайною справою. Таким чином, можна виділити, що альтруїзм – це поведінка, яка веде до виживання та збільшення числа нащадків. Така людина допомагає насамперед родичам, оскільки це може збільшувати шанси на виживання його генотипу. 2) Реципрокний (або взаємний) альтруїзм. Взаємний альтруїзм – це надання допомоги у соціальному суспільстві, за якого індивіди спрямовує свої дії на інших, з метою взаємовигоди в майбутньому. Цей термін представлений у роботах біолога і соціолога Роберта Трівера, в якій він вкладав поняття, що коли одна людина надає допомогу іншій людині, за цим стоїть мета, що в майбутньому ця людина, якій вона допомогла, надасть йому певну альтруїстичну допомогу. Ця концепція, яка виражається, як акт допомоги іншій людині, яка має певну ціну, могла би розвиватися і надалі, тому що людині було б вигідно взяти на себе цю відповідальність, яка може її привести в ситуацію зі зворотною допомогою, коли людина, яка допомагала, може «відплатити» йому таким же альтруїстичним вчинком [6, с. 35]. Даний вид обміну між декількома людьми показує, що обидві сторони отримують вигоду. Виходячи з норми взаємності, що є універсальним принципом соціальної взаємодії, учаснику дотримуються цього принципу, ті хто вступає у взаємодію один з одним, дотримується збереження рівноваги у допомозі, інакше може виникнути не задоволення. Іноді люди роблять безкорисливі справи, щоб отримати схвалення суспільства. Можливо за такою поведінкою у них стоїть потреба бути прийнятним у якомусь соціальному колі, або в колективі. 3) Істинний альтруїзм. Істинний альтруїзм – це така поведінка людини, яка заснована на добрих намірах допомогти іншим, і за собою не несе зовнішніх вигод. Є припущення, що за причинами істинного альтруїзму можуть ховатися соціальні норми, окремі риси характеру та неявна вигода людини, яка надає допомогу. 4) Емпатійний альтруїзм. Термін емпатія – розуміють як здатність однієї людини відчутти і зрозуміти те, що відчуває інша. Так як емпатійна людина, що є дуже чутливою до ситуацій інших людей, у філософській та психологічній літературі допускалося деяке перетікання сенсу між поняттями альтруїзм та емпатія. Проводилися дослідження Деніелом Бетсоном, Девідом А. Лішнеро та Еріком Стоксом. Люди, які мають високий рівень емпатії, прагнуть допомагати страждаючим людям, тому що вони розуміють емоції інших людей і вміють ставити себе на їх місце. Тим самим вони допомагають не тільки іншим людям, а й позбавляються своїх переживань. Розглянувши види альтруїзму, можемо виявити в них головну якість – бажання допомогти іншому, як поклик внутрішнього світу людини. Діапазон допомоги іншим людям досить широкий: від скороминущої люб'язності до надання допомоги людині в небезпечну йому ситуацію ціною власного життя. Приймаючи рішення про надання допомоги комусь, людина може протриматися деяких факторів, таких як час, пропоновані зусилля, грошові витрати, на задоволення своїх потреб, безпека для свого здоров'я та життя. Допомоги іншим людини спонукають такі чинники альтруїстичної поведінки [4, с. 134]: 1) Дослідження Б. Латанея і Дж. Дарлі, вказує на дотримання етичних норм, правил моральної поведінки. Суть цих правил показує, наскільки вони стали для людини її внутрішніми стандартами, наскільки її поведінка спирається на ці стандарти, є для неї цінністю [8, с. 105]. І чим більш інтеріоризованих норми, як стандартів поведінки особистості, тим більше поведінка визначає його наслідки для самооцінки і тим менше вона залежить від зовнішніх обставин. Альтруїстична поведінка характерна переживанням людиною, яка робить вчинок, як внутрішньою необхідністю і не суперечить його інтересам. 2) Л. Берковіц, Л. Деніелс спирається на зважування людиною витрат та користі. Людина тим менше готова допомогти іншому, чим дорожче це обходиться, це стосується і матеріальних і духовних можливостей. 3) Ще одним важливим фактором для людини є те, чи є у нього зразок для наслідування, який виявляє альтруїстичну поведінку. 4) Так само, не менш важливим фактором на думку Б. Лайанеєва, Дж. Родина, є те, що у кожного учасника ситуації присутня його особиста ступінь відповідальності.

Розглянемо психологічні складники альтруїзму, з наших спостережень терміну альтруїзм, такі якості особистості можуть відноситися до поняття альтруїзму: доброта, щедрість, чуйність до закликів про допомогу, безкорисливість, чутливість до емоцій інших, гуманність. Розглянемо їх більш детально. Доброта, як якість особистості дає змогу людині дивитися на світ

очима природного стану душі. Вона невід’ємна, початкова та велика якість душі, її сутність та природа. Така якість, як щедрість, являються важливою складовою людських проявів безкорисливої допомоги іншим, у людини виникає велике бажання з кимось ділитися, передавати іншим свої думки, ідеї, допомагати справою, відсутність скупості. Йдеться не лише про гроші, а й про свій особистий час, зусилля, надання моральної підтримки тощо. Така якість альтруїста, як безкорисливість, являється антонімом слово альтруїстичність, а також великодушність, шляхетність. Поняття слова безкорисливість можна розкрити, як досконалі людиною дії без будь-якої корисливості, вигоди для себе.

Розглядаючи альтруїстичну поведінку, людина, яка має бажання допомогти іншим, має чутливість до емоцій інших. Емпатія (грец. *empathia* – співчуття) – усвідомлене розуміння внутрішнього світу або емоційного стану іншої людини, без втрати відчуття походження цього переживання. Чутливість допомагає відчувати, справді людина потребує допомоги, чи вона маніпулює тим, хто відгукнувся на її прохання. Альтруїст не обов’язково людина віруюча, прихильник якоїсь релігійної конфесії, але важливою якістю є гуманність. Він вірить у життя, у людство та у кожного окремого представника цього роду. Синонімом альтруїзму є милосердя. Милосердя, у свою чергу, розуміє як великодушність, доброта до людей, прощення інших людей або хоча б розуміння людини, а також це турбота про інших [2, с. 30]. Таким чином, ми бачимо, що альтруїзм важлива складова особистості. Такі якості людини допомагають їй існувати благополучно у взаємодії з іншими в суспільстві. Тому так важливо приділяти увагу цим якостям та розвивати їх.

А як ми можемо розвивати в себе якості альтруїста? Насамперед, альтруїзм – це величезна робота над собою та самовиховання. Почати можна з малого, поступово переходячи до серйозних вчинків. Як людина може стати альтруїстичніше, ми пропонуємо вам два найпростіші варіанти: 1) Допомогати іншим. І ця допомога має бути абсолютно безкорисливою, не вимагати замість хорошого відношення, спираючись на свої внутрішні якості, отакі як безкорисливість, щедрість, чуттєвість, доброту та інші. 2) Займатися волонтерською діяльністю, а саме доглядати інших, опікувати їх та дбати, коли вони потребують допомоги. Це може бути допомога старим, пенсіонерам, ветеранам, сиротам у дитячих будинках, хворим дітям, які потребують уваги, захисту, їжі або іншої допомоги, допомога бездомним тваринам, допомога притулкам, тощо. При всьому цьому мотив повинен бути тільки один – безкорислива допомога іншим, без бажання слави, грошей і підвищення свого статусу в очах інших людей. Уважне ставлення до людей, чудовий варіант, щоб стати альтруїстом. Людина, яка вміє зрозуміти інтереси та відчувати турботи інших людей – йде шляхом альтруїзму. Насамперед слід уважно ставитися до рідних та близьких. І щоб стати альтруїстом, на нашу думку, потрібно перестати ганятись за славою, вигодою, повагою, перестати хотіти всім подобатися і не спиратися на думку інших про себе.

Висновки. Підсумовуючи статтю, можна зробити висновки, що у цілому альтруїзм є невід’ємною частиною людської природи, він мотивує до дій у суспільстві. У кожній людини властиві якості альтруїзму, але тією чи іншою мірою вона їх виявляє в цьому світі, прояви альтруїзму мають бути присутніми у житті людини у певній мірі, але вони повинні мати золоту середину, допомагати іншим, не забуваючи про себе.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Рассел, Бертран. Історія західної філософії / пер. з англ. Ю. Лісняка, П. Тарашука. Київ : Основи, 1995. 759 с. ISBN 5-7707-5611-X.
2. Ильин И.П. Психология помощи. Альтруизм, эгоизм, эмпатия. Санкт- Петербург. 2013. 304 с.
3. Антилогова Л.Н. Альтруизм и его роль в профессиональной деятельности социального работника. *Социальная работа в Сибири* / Ответственный редактор Н.И. Морозова. Кемерово, 2004.
4. Пайнс Э., Маслач К. Практикум по социальной психологии / Э. Пайнс, К. Маслач. СПб. : Питер, 2000. 528 с.

5. Ричард Докинз. Эгоистичный ген / пер. с англ. Н. Фоминой. М. : АСТ:CORPUS, 2013. 512 с.
6. Trivers, R.L. The evolution of reciprocal altruism. *Quarterly Review of Biology*[en] : journal. University of Chicago Press, 1971. Vol. 46 (1 March).
7. Словарь русского языка : В 4-х т. / РАН, Ин-т лингвистич. исследований ; под ред. А. П. Евгеньевой. 4-е изд., стер. М. : Рус. яз. ; Полиграфресурсы, 1999.
8. Берберова Л. Б. Разумный альтруизм как педагогическая проблема. *Культурная жизнь Юга России*. 2013. № 3(50).
9. Алтунина, И. Р. Социальная психология : учебник для академического бакалавриата / И. Р. Алтунина, Р. С. Немов ; под редакцией Р. С. Немова. 2-е изд. Москва : Издательство Юрайт, 2019. 409, с.

REFERENCES

1. Rassel, Bertan (1995) *Istoriya zahidnoi filosofii* [History of Western philosophy] / Perevod z angliyskoi U. Lisnyaka, P. Taraschyk. K. : Osnovy, 759 s. ISBN 5-7707-5611-X. [in Ukraine]
2. Illin I.P. (2013), *Psihologiya pomochi. Altruism, egoism, empatiya*. [Help psychology. Altruism, selfishness, empathy.] Peterburg. 304 [in Russia]
3. Antilogova L.N. (2004) *Altruism i ego roli v professionalnoy deyatel'nosti social'nogo rabotnika*. [Altruism and its role in the professional activity of a social worker]. *Social'naya rabota v Sibiri* / Otvetstvennyy redaktor N.I. Morozova. Kemerovo. [in Russia]
4. Payans E., Maslach K. (2000) *Praktikum po social'noy psihologii* [Workshop on social psychology] / E.Payans, K.Maslach. SPB.: Piter, 528 s. [in Russia]
5. Richard Dokins. (2013) *Egoisticheskiy gen* [Selfish gene] / per. s angl. N.Fomina. Moskva: АСТ:СОРPUS, 512 s. [in Russia]
6. Trivers, R.L. The evolution of reciprocal altruism // *Quarterly Review of Biology*[en] : journal. University of Chicago Press, 1971. Vol. 46 (1 March).
7. Slovar russkogo yazyka [Russian Dictionary]: v 4-h t. (1999) /RAN,In-t lingvistich. isledovaniy ; pod red. A.P. Evgenevoy. 4e izd., ster. M. Rus. yaz. ; Poligrafresursy. [in Russia]
8. Berberova L.B. (2013) *Razumnyy altruism kak pedagogicheskaya problems*. [Reasonable altruism as a pedagogical problem]. *Kulturnaya jyzn Uga Rossi*. No 3 (50). [in Russia]
9. Altunina I.R. (2019) *Social'naya psihologiya: uchebnik fly's akademicheskogo bakalavriata* [Social Psychology: A Textbook for Academic Undergraduate Studies] / I.R. Altunina, R.S. Nemov ; pod redakcyey R.S. Nemova. 2-e izd. Moskva : Izdatelstvo Urayt 409 s.

Aleksishyna Marina Volodymyrivna

Student at the Department of General and Differential Psychology
South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky
26, Staroportofrankivska str., Odesa, Ukraine
orcid.org/0000-0003-3461-5022

SOCIO-CULTURAL PRINCIPLES OF PSYCHOLOGICAL COMPONENTS OF ALTRUISM

The article addressed the concept of altruism, its theories, types, factors, and psychological constituents in the social and cultural environments. Altruism was studied by different philosophers, psychologists. Each of them gave something common to the concept of altruism; however, there were some differences, as well. Helping people around us at all times was important; altruistic behavior was also very important for society and identity. Studying the history it is shown the thoughts of altruism expressed by ancient philosophers Plato, Aristotle in their works; we will consider the moment when the term of altruism was coined by the French philosopher Auguste Comte, as well as the points of view in that regard expressed by A. Shaftesbury, J.-J. Rousseau, Z. Freud, V. Efroimson, S. Solovyov, É. Durkheim and other philosophers and psychologists. We will also look at three main theories and types of altruism, such as genetic altruism, reciprocal altruism, pure (moral) altruism, empathy-altruism, and how it is applied in different ways. Studying the factors which spur a person to be altruistic, we can point out that people may have different reasons like moral values,

role models, family ties, that motivate them to help others. Analyzing personal psychological characteristics in terms of altruism, we have noticed that an altruist possesses some positive merits that may help interact with others. Therefore, it is really important to develop in each person such altruistic qualities, as kindness, generosity, sensitivity and unselfishness.

We also reckon that it will be useful for every person to focus on their qualities as an altruist. In this regard, we will give some recommendations, implementing which may help a person become more altruistic, as well as improve the inner world, relations with others and make a selfless contribution to the life of other people.

Key words: *altruism, altruist, altruistic behavior, empathy, goodness, compassion.*